

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Geïntegreerde behandeling van dubbele diagnose

vlekken die in de verschillende contexten kunnen ontstaan. Voor een dergelijke invulling hebben de schrijvers jammer genoeg niet gekozen.

Het cognitief-gedragstherapeutische referentiekader in dit hoofdstuk biedt veel mogelijkheden om zaken als coping en probleemoplossing vorm te geven en is onmisbaar bij het opzetten en leiden van familiegroepen. Wel mis ik een meer systemische visie, waarbij ook het veel voorkomende voorwaardenscheppend gedrag van familieleden aandacht krijgt. In gezinnen die met dubbeldiagnostiek kampen is vaak sprake van een omgekeerde hiërarchie, in stand gehouden door ouders of andere familieleden die niet samenwerken, waarbij ziekte winst van de 'patiënt' en schuldgevoel van familieleden elkaar gevangen houden.

Als het vooral om adolescenten gaat, valt ook te denken aan de invalshoek van Haim Omer, een structureel-strategisch gekleurde aanpak waarbij zowel wordt geïnvesteerd in herstel van ouderlijk gezag als in de onderlinge hechtingsband.

Concluderend kan gesteld worden dat het hoofdstuk voor systeemtherapeuten in de verslavingszorg die geïnteresseerd zijn in het opzetten van een familiegroep, toch voldoende inspiratie, inzichten en handvatten biedt om in de eigen werkomgeving deze effectieve en familie vriendelijke aanpak verder vorm te geven.

Gerrit van den Born is maatschappelijk werker, psychotherapeut en systeemtherapeut, werkzaam in Verslavingskliniek Paschalis VVG te Oostrum. E-mail: gerritvandenborn@hetnet.nl.

Psychische stoornissen en naastbetrokkenen – Een praktijkboek voor behandelaars

Erwin van Meekeren & Jan Baars (2011). Amsterdam: Boom. 168 pp. € 27,50. ISBN 978 94 6105 482 1.

Handboek borderline persoonlijkheidsstoornis

Theo Ingenhoven, Ariëtte van Reekum, Bert van Luyn, & Patrick Luyten (red.) (2012). Utrecht: De Tijdstroom. 554 pp. € 49,-. ISBN 978 90 5898 203 2.

Jolantie de Tempe

Erwin van Meekeren is een onvermoeibaar strijder voor het betrekken van naasten in de behandeling van volwassenen met psychische stoornissen in het algemeen en persoonlijkheidsstoornissen in het

bijzonder (o.a. Van Meekeren, 2009; Van Meekeren & De Jong, 2010). Niet vanwege de pathologische invloed van die naasten, zoals in de hoogmoedige jonge jaren van de gezinstherapie werd aangenomen, maar als medebetrokkenen, medelijders en belanghebbenden. Deze positie wordt inmiddels ruimschoots onderstreept in de Multidisciplinaire richtlijn persoonlijkheidsstoornissen (Landelijke Stuurgroep, 2008) en de Modelregeling relatie ggz-instelling - naastbetrokkenen (Betrokken omgeving, 2004).

Toch is dit contextuele denken op veel plaatsen in de ggz nog steeds geen vanzelfsprekendheid. Daarom schreef Van Meekeren samen met systeemtherapeut Jan Baars het bovengenoemde boekje *Psychische stoornissen en naastbetrokkenen – Een praktijkboek voor behandelaars*. De lezers van *Systeemtherapie* zullen hierin

geen nieuwe inzichten vinden, maar diegenen onder u die werken op plaatsen waar het systemisch denken een bestaan in de marges leidt, kunnen het gebruiken om collega's, leidinggevend en instelling attent te maken op het nut en de noodzaak om naasten te betrekken bij behandelingen van volwassenen en om een naastbetrokkenenbeleid te ontwikkelen.

Van Meekeren en Baars leverden ook bijdragen aan het *Handboek borderline persoonlijkheidsstoornis*. Het vorige handboek dateert alweer van 1994 (Derksen & Groen). Daarin kwamen familieleden nauwelijks aan bod, behalve als misbruikers en verwaarlozers. Dat is in het nieuwe handboek wel anders. Er zijn verschillende hoofdstukken geheel of gedeeltelijk gewijd aan het betrekken van de omgeving.

Andere veranderingen sinds 1994 zijn de hedendaagse kijk op het ontstaan van de borderline stoornis, en het toegenomen behandeloptimisme met de opkomst van nieuwe behandelingen zoals bijvoorbeeld dialectische gedragstherapie, schematherapie en mentaliseren-bevorderende therapie. De afgelopen decennia werd er veel nadruk gelegd op vroege ernstige traumatisering. Er zijn echter ook veel borderline patiënten zonder een geschiedenis van misbruik of verwaarlozing. Tegenwoordig wordt aangenomen dat de stoornis een gevolg is van een combinatie van erfelijke kwetsbaarheid en omgevingsfactoren. De borderline stoornis wordt opgevat als een stoornis in de emotieregulatie, verbonden met een onveilige of zelfs gedesorganiseerde hechting, die zich in interactie met de omgeving steeds weer herhaalt. En daar valt in principe iets aan te doen.

Het nieuwe *Handboek borderline persoonlijkheidsstoornis* is veelomvattend.

Deel 1 is gewijd aan theorievorming en diagnostiek, en aan kwesties die nog een lacune vormen in de Multidisciplinaire richtlijn (Kaasenbrood & Van Meekeren, hoofdstuk 3). Deel 2 geeft een uitgebreid overzicht van de stand van zaken in het behandel- en interventieaanbod, al of niet ambulant of klinisch, al of niet individueel of in groepen. Hier is ook relatie- en gezinstherapie vertegenwoordigd (Baars & Wagenaar, hoofdstuk 5,6). In dit deel ook een hoofdstuk over universele therapiefactoren en de overlappingen tussen de verschillende therapievormen, waarin oude tegenstellingen zoals tussen een psychoanalytische en een cognitief-gedragstherapeutische visie aan het verdwijnen zijn (Colijn, hoofdstuk 5,9).

Deel 3 behandelt comorbiditeit bij borderline persoonlijkheidsstoornis, met een hoofdstuk per bijkomende stoornis. Deel 4 gaat over specifieke doelgroepen: kinderen, adolescenten, moeders, ouders, gedetineerden en verstandelijk beperkten. Ook hier nogal eens aandacht voor het betrekken van naasten. Deel 5 snijdt een aantal heterogene organisatorische kwesties aan, waaronder ook hier een pleidooi van Van Meekeren voor een systematisch naastbetrokkenenbeleid in instellingen (hoofdstuk 30) en hoofdstuk 32 over de oprichting van een kenniscentrum persoonlijkheidsstoornissen (www.kenniscentrump.nl) om onderzoek en kennisuitwisseling te stimuleren. In deel 6 ten slotte wordt vooruitgekeken naar wat er te verwachten valt van de DSM-5 met betrekking tot persoonlijkheidsstoornissen en borderline stoornis in het bijzonder. De veranderingen lijken niet alleen voordelen te hebben.

Alles bij elkaar een heel compleet boek door een rijke verzameling auteurs. Eén ding moet me van het hart: de verschrikkelijke hoeveelheid afkortingen in het hele

boek, soms zonder introductie, niet altijd consistent gehanteerd en niet na te slaan in het alfabetisch register tenzij men de hele woordcombinatie al weet. Naast uiteraard BPS zien we bijvoorbeeld BPO, PS, SPS, ST afgewisseld met SFT, DGT, MBT, RM, PC-RCT, TFP afgewisseld met TP, GAS, DESNOS, DSNAO, SFS, CAT, ERT, APS, MDR-PS, ISPB, TAU etcetera, nog afgezien van de onvermijdelijke afkortingen van vragenlijsten. De letterwoorden uit de voormalige Sovjet-staat zijn er niks bij. Je vraagt je af hoeveel bladzijden op de huidige 554 het gescheeld zou hebben als die afkortingen omwille van de leesbaarheid voluit geschreven zouden zijn.

Jolantie de Tempe is socioloog en systeemtherapeut, werkzaam bij MoleMann Mental

Seksualiteit van ouderen – Een multidisciplinaire benadering
Aagje Swinnen (red.) (2011). Amsterdam: Amsterdam University Press.
348 pp. € 29, 50. ISBN 978 90 8964 182 3.

Leny van Dalen

*Als daar muziek voor is, wil ik het horen:
ik wil muziek voor oude mensen, die nog
krachtig zijn,
en omgeploegd met lange, diepe voren
en ongelovig. Die de wellust en de pijn
nog kennen. Die bezaten en verloren.
En als er wijsheid is, die geen
vermoeidheid is,
en helderheid, die geen versterving is,
wil ik die zien, wil ik die horen.
En anders wil ik zot en troebel zijn.*

M. Vasalis, *Vergezichten en gezichten*, 1954

In het laatste hoofdstuk van *Seksualiteit van ouderen* haalt Maaike Meijer (p. 325) de

Health in Almere.

E-mail: jolantie.detempe@molemann.nl.

Literatuur

Betrokken omgeving. Modelregeling relatie ggz-instelling - naastbetrokkenen (2004) is te vinden op www.labyrint-in-perspectief.nl.

Derksen, J.J.L. & Groen, H. (1994). *Handboek voor de behandeling van borderlinepatiënten*. Utrecht: De Tijdstroom.

Landelijke Stuurgroep Richtlijnontwikkeling in de GGZ (2008). *Multidisciplinaire richtlijn persoonlijkheidsstoornissen*. Utrecht: Trim-bos-instituut.

Meekeren, E. van (2009). *Samenhangend behandelen van borderlinepatiënten – Soleren in een bigband*. Amsterdam: Benecke.

Meekeren, E. van, & Jong, H. de (2010). *Omgaan met borderline – Een praktische gids voor naastbetrokkenen*. Amsterdam: Boom.

Nederlandse dichteres M. Vasalis aan met een zin uit een van haar dagboeken. Het is met gedichten als met het liefdesleven: 'ça se fait, ça ne se dit pas'. Het gebeurt, je doet het, je bespreekt het niet. Bij het bespreken wordt seks meteen iets anders. Dat mag dan zo zijn, vooralsnog geldt voor de seksualiteit van ouderen dat er nog lang niet te veel over geschreven of gezegd is. Dit boek voorziet hierin. En hoe.

Een boek over de seksualiteit van ouderen noopt tot definities, zegt de hoofdredacteur, Aagje Swinnen, in haar inleiding. Wat is seksualiteit en wie is oud? De schrijvers van het boek kozen ervoor om seksualiteit bij naam te noemen en niet in eufemismen te vervallen, omdat seksualiteit zelden expliciet met ouderen wordt geassocieerd. De vraag wie oud is, valt moeilijker te beantwoorden. De auteurs verbinden het begrip oud liever niet met een chronologische leeftijd en zeggen dat seks of geen seks na je zestigste niet zozeer de vraag is. Hun geïnspireerde vooral de vraag hoe de seksualiteit in de loop der jaren verandert, en daarover